

Oponentní posudek

Vít Luštinec, *Vyšel Hospodinův anděl a pobíl 185 000: K historii a teologii 2. knihy Královské 18,13–19,37*, bakalářská práce programu TKT předložená katedře Starého zákona, vedoucí práce prof. Filip Čapek, Ph.D., 70 stran.

I. Shrnutí práce

Předložená práce je zdařilou ukázkou aplikace historicko- a literárněkritické metody na jednu epizodu dějin předexilního Judska. Volba této epizody je výhodná několika důvodů: 1) přímo je zachycená na třech místech Starého zákona, současně však pro ni máme mimobiblickou evidenci 2) epigrafní (Rassamův, jindy také Sancheribův, válec a ninivský text, zmiňující Tel Azeku) i 3) kronikářskou (Hérodotos). Mnohé o událostech navíc napoví 4) archeologický průzkum relevantních lokalit. Rozdíl mimobiblické a biblické evidence umožňuje zachytit teologickou (ideologickou) agendu biblických autorů.

Autor stručně rekapituluje geopolitickou situaci Levanty na konci 8. a počátku 7. stol. př. n.l. (s. 17nn): Určující pro poměry v izraelském i v judském království je expanzivní politika asyrské říše. V obou hebrejských královstvích se opakuje scénář 1) vypovězení vazalských závazků ze strany krále a 2) trestné výpravy Asyřanů. Ta v případě izraelského krále Ozeáše (v ČEP jako Hósea) vede k zániku království, v případě judského Chizkijáše sice k vyplenění Judska, ale nakonec k zázračnému vyvážnutí Jeruzaléma. Ten má za sebou prudký hospodářský a stavební rozmach.

V části věnované epigrafice začíná autor Rassamovým válcem, klínopisnou kompozicí shrnující Sancheribova vojenská tažení. Text pochází z roku 700 př. n.l. (Grayson Novotny 2012, 3) a mj. přináší zprávu také o Sancheribově třetím tažení proti státům v Levantě. Zmiňuje odbojného krále Judska Chizkijáše („jehož jsem uvěznil v Jeruzalémě jako ptáka v kleci,“ řádek 52). Text se v následujících desetiletích objeví na řadě dalších klínopisných válců a později hranolů, nalezených většinou koncem 19. stol. v Ninive. Autor si všímá si změn, k nimž mezi jednotlivými verzemi dochází. Týkají se postupného navyšování Chizkijášovy odbojnosti a snižování dávky, kterou nakonec Sancheribovi poslal (s. 30), což autor považuje za ukázkou ideologizace tradovaného vyprávění. Poněkud podvyživeně (například beze zmínky o místě – Ninive – a době nálezů) pak působí to, jak autor představí tzv. Azecký nápis, několikavětnou rekonstrukci Nadava Naamana, líčící mohutnost Azeky a sílu jejího dobyvatele. Jak autor zmiňuje, není vlastně vůbec jisté, že se tato vychloubavá modlitba k Aššurovi nevztahuje již k působení Sargona II.

V další části se autor věnuje biblické evidenci. Hlavní pozornost věnuje oddílu 2Kr 18,13–19,37. Vychází z kritiky Bernharda Stada, podle něhož se tento oddíl skládá ze dvou částí: části A (2Kr 18,13–16 o dobytí Lakíše a Chizijášově podvolení) a části B (2Kr 18,17–19,37 o asyrském poselstvu v Jeruzalémě a andělské porážce Asyřanů). V rámci části B pak někteří badatelé ještě specifikují část B2 (2Kr 19,9nn o náhlém opuštění Lakíše). Této tezi přitakají s většími nebo menšími modifikacemi Brevard S. Childs a William G. Gallagher. Jiní (Christoph Hardmeier nebo Paul S. Evans) považují celý blok za jeden příběh, snad v 6. stol. reagující na babylónské nebezpečí. Podle Williama Gallaghera a Petera Dubovského mají obě

části pravdivé jádro: prvá v Sancheríbově tažení a porážce Lakíše, druhá ve zprávě, doložené u Hérodota, podle níž Asyřany porazily myši (tím, že jim rozhlodaly zbraně). Ehud ben Zvi v prosloveh poslů rozeznává čistě biblickou agendu (formulovanou v ústech nepřátel naruby). Vyprávění o asyrském ohrožení je zachyceno také v Iz 36–37. Ve srovnání s 2Kr 18–19 zde chybí část A, zmínka o Chizkijášově pohotové platbě z osekáných z dveří chrámu (viz 2Kr 18,15). Na otázku (položenou již Juliem Wellhausenem), která verze je původnější, se oproti půldruhému století preference 2Kr objevují v posledních desetiletích badatelé (Arkroyd, Smelik, Setz, Olley, Vermeulen nebo Andeson), kteří za původnější považují verzi z Izajáše. Argumentují tematickou shodu tohoto prorockého líčení s předpokládaným teologickým programem historického proroka. Epizoda popisující Sancheríbovo zavraždění vlastními syny je zřejmě motiv převzatý z Babylónské kroniky, výčtu vládců Mezopotamie (autor ovšem tento dokument nikde blíže nepředstavuje).

K biblické evidenci záchrany z asyrského obléhání patří také vyprávění z 2Pa 32. To kombinuje – v této souvislosti jinde nezmiňované – Chizkijášovy stavební iniciativy v Jeruzalémě, dobytí Lakíše, poselstvo Asyřanů k Chizkijášovi s podvrtným sdělením, andělský útok v Sancheríbově táboře, jeho návrat a jeho zavraždění rukama těch, „kteří vzešli z jeho lůna“. (2Pa 32,21)

Třetí možný zdroj evidence představují Hérodotovy zmínky o porážce Sancheríba Egypťany (Euterpé, 141). Jeho motiv myši, které rozhryzaly kožené součástky zbraní a štítu asyrského (podle Hérodota prý „arabského“) vojska považuje autor spolu s Grabbem za nezávislý na biblické tradici o Hospodinově andělu, který v táboře pobil 185 tisíc vojáku (2Kr 19,35 // Iz 37,38), ačkoli tuto závislost sugerují ČSP i někteří badatelé (a např. překladatel Hérodota do češtiny, Jaroslav Šonka, když v poznámce navrhuje, že myš byla symbolem moru).

Po té se autor zaměří na hmotné stopy Sancheríbova tažení. V navázání na Davida Ussishkina konstatuje, že okolí Jeruzaléma ve zmíněném období nevykazuje žádné stopy vojenského obléhání. To je naopak bohatě doloženo v Lakíši. Autor zmiňuje závěry Starkeyho a později Ussishkinovy archeologické kampaně (a samozřejmě známý lakíšský reliéf z Ninive) a na mnoha dalších místech, zejména Šefele (zvlněné krajině mezi Judskými horami a přímořskou nížinou).

Souhledem zmíněných evidencí autor uzavírá: „Za historicky spolehlivé (sic) se jeví pouze informace, která podle Stade–Childskovy hypotézy pochází z pramene A ... Historické jádro některých ostatních částí, například vyslání asyrského nejvyššího velitele ... je sice plausibilní, ale nejde ho jednoznačně prokázat. Zázračnou prohru Sancheríbovy armády je možné označit za historicky nevěrohodnou.“ (s. 58)

Diskrepance mezi stanuvším se a tím, co se o tom vypráví, odpovídá teologické či ideologické agendě vypravěčů. Autor si všímá, že Chizkijáš se svou nepoddajností asyrským požadavkům chová stejně jako poslední izraelský král Ozeáš. Zatímco ten ale přivedl Izrael k zániku, protože on i jeho předkové „chodili v hříších Jerobeámových“ (tedy patřili v deuteronomistickém historickém románu na špatnou stranu), vyvázne ze stejných důvodů Chizkijáš spolu s Jeruzalémem a otevře další etapu v dějinách tohoto království.

II. Hodnocení práce

Předložená bakalářská práce Víta Luštince je mimořádně zdařilým počinem. Metodicky přesvědčivě prochází různými druhy evidence a klade jim vždy druhově přiměřené otázky. Konzultuje standardní domácí i cizojazyčné publikace (zejména pro danou otázku normativní kolektivní monografii *Like a Bird in a Cage*, editovanou Lesterem Grabbem, Sheffield 2003, i řadu dalších prací). Ačkoliv hebrejšтина nepatří k povinným předmětům programu TKT, autor ji zvládl natolik, že je schopen některé argumenty opřít o původní znění textu (čertovo kopýtko však spočívá tom, že se mu opakovaně hebrejská písmena rozsypávají). Kriticky lze poznamenat, že by podrobnějšího představení zasloužil Rassamův válec a textověkritická otázka stáří a závislosti dalších válců a hranolů, obsahující modifikované kopie tohoto textu.

Práci by slušela přehlednější struktura jednotlivých kapitol. Na závěr každé kapitoly, jak je zde všechny čtyři představujeme, by stálo za shrnutí, jak tedy podle daného typu evidence události vypadaly. Teprve po pozorném vyslechnutí jednotlivých svědků je možné pokročit k otázce, „jak to bylo doopravdy.“

Na úplném konci práce jakoby autorovi poněkud došly síly: snaží se racionalizovat Chizkijášův úspěch jeho kajícností a poslušností, namísto aby přiznal ideologické zaujetí vypravěčů. Když referuje o moderních hypotézách vztahu A, B1 a B2, cituje nebo parafrázuje řadu badatelů bez bližší citace díla, totéž platí o diskusi o zprávě z 2Pa 32 (s. 45n), Když představuje hypotézy popírající nebo podporující integritu bloku 2Kr 18–19, uvede sice v tabulce 5 jmen, vzápětí ale nechá mluvit badatele zde neuvedeného (Rona Clementse). Při citaci Hérodota je obvyklejší uvádět knihu a odstavec, nikoli stránku české edice (s. 47). V kapitole o archeologické evidenci obléhání působí neobratné formulace dojem, že Starkeyho (nikoli Starkovy, jak uvádí) vykopávky se týkají Jeruzaléma, ne Lakíše. (s. 52)

Uvedené výhrady, které by ovšem odpovídaly spíše diplomové práci, rozhodně neruší celkově vynikající dojem z práce. V rámci obhajoby by autor mohl blíže vysvětlit situaci epigrafní evidence (Rassamův válec a jeho pozdější opisy, jejich spolehlivost a jejich ideologický profil). Mohl by zauvažovat o významu toho, co v práci objevil, pro vznik „jeruzalémocentrické“ teologie v posledním předexilním století.

III. Závěr

Posuzovaná práce s přehledem splňuje požadavky kladené na bakalářskou práci. Při obhajobě doporučuji v rámci úvah o hodnocení vycházet od známky A výtečně.

Ve Staré Boleslavi 22.1. 2023

Doc. Petr Sláma, Ph.D